

FELSEFE DÜNYASI

2023/ YAZ/SUMMER Sayı/Issue: 77

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim
üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) Felsefe
Dünyası'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin
doğal üyesidir.

Felsefe Dünyası, her yıl Temmuz ve Aralık aylarında
yayınlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's
Index ve TÜBİTAK ULAKBİM/TR DİZİN tarafından
dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is
published biannually. It is indexed by Philosopher's
Index and TUBITAK ULAKBİM/TR DİZİN since 2004.

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Alan Editörleri/Section Editors

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Sebile Başok Diş (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Nihat Durmaz (Selçuk Üniversitesi)
Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Muhammet Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Dr. Kenan Tekin (Yalova Üniversitesi)
Dr. Nazan Yeşilkaya (Şırnak Üniversitesi)

Yazım ve Dil Editörleri/Spelling and Language Editors

Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi)
Abdussamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Ahmet Hamdi İşcan (Ankara Üniversitesi)

Fiyatı/Price: 150,00 TL

Basım Tarihi : Temmuz 2023, 300 Adet

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 231 54 40
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi
IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Bizim Büro Matbaacılık
Zübeyde Hanım Mahallesi Sanayi 1. Cd. &. Sedef
Sk. 6/1, 06070 İskitler-Altındağ / ANKARA
Tel: 0(312) 229 99 28

DOĞA YASALARI BAĞLAMINDA KLASİK HUMECULUĞA KARŞI YAPISAL HUMECULUK*

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 77, Yaz 2023, ss. 89-111.

Geliş Tarihi: 01.05.2023 | Kabul Tarihi: 05.07.2023

DOI: 10.58634/felsefedunyasi.1290557

Ömer Fatih TEKİN**

Giriş

Doğa yasaları bağlamında bilim filozofları doğada tekrar eden olaylar karşısında bir tutum takınmak adına bazı görüşler geliştirmişlerdir. Bu bakımdan, doğada karşılaştığımız düzenli davranışlar ve hareketlerin zemininde herhangi bir itici güç olup olmadığı tartışılmış; tartışma sonucunda temelde iki yaklaşım ortaya çıkmıştır: Zeminde belli itici güçler ya da nedensel ilişkiler vardır diyen bir görüş ve bu görüşün karşısında konumlanan zeminde herhangi bir nedensel ilişkinin olmadığını fakat doğada düzenliliklerinin bulunduğunu iddia eden karşıt görüş. İkinci görüş gibi görüşler genel olarak Humecu görüş olarak tanımlanmıştır. Bu tarz görüşlere düzenlilik teorileri de denmektedir. Bu makale boyunca düzenlilik olarak belirtilen ifadeler Humecu görüş olarak nitelenmektedir. Makale Humecu görüş üzerinden şekilleneceğinden, birinci görüş gibi görüşler, örneğin eğilimsel özcülük ya da yapısal gerçekçilik gibi, bu makalenin meselesi değildir.

Bu çalışma, bilim metafiziğinin önemli çalışma alanlarından biri olan doğa yasaları bağlamında klasik Humecu yaklaşım karşısında yapısal Humecu yaklaşımı desteklemektedir. Aynı zamanda bu çalışma, bilimin temel ilkelerinin ve doğadaki yasaların zemininde klasik Humecu yaklaşımın ampirik anlayışının aksine; metafizik anlamda yapısal bir çerçeve içinde ko-

* Bu makale, TÜBİTAK 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı sayesinde 2019 (Ekim) ile 2020 (Eylül) yılları arasında İngiltere'de University of Leeds'te yapmış olduğum araştırmalar neticesinde elde edilen veriler kullanılarak üretilmiştir. Bu vesileyle, TÜBİTAK'a teşekkürlerimi iletmek isterim.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0002-1142-2706, e-mail: oftekin@kastamonu.edu.tr

numlanan örüntü kavramının bulunduğunu ve böyle bir zemin aracılığıyla doğa hakkında ontolojik açıdan yapısal Humecü yaklaşımın klasik Humecü yaklaşımdan daha fazla bilgi üretebileceğini iddia eder. Bu bakımdan klasik Humecü yaklaşım, bilimin merkezi yasalarını *düzenlilik* olarak betimleyerek; bilimin gücünü zayıflatırken, yapısal Humecü yaklaşım ise, özellikle Lyre ve Psillos ile bilimin temeline bir dayanak koyma arayışı ve bu dayanağı da metafiziksel yapı içinde konumlanan örüntü kavramı ile vermeleri sayesinde günümüzde popülerleşen bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Neticede, bu makalede, klasik Humecü yaklaşımın iddiaları David Lewis aracılığıyla aktarıldıktan sonra, yapısal Humecülük yaklaşımı öncelikle Lyre'in düşünceleri ile tanıtır, Psillos'un iddiaları ile desteklemek amaçlanmaktadır. Makale, doğal örüntü kavramını kullanması bakımından Psillos'un görüşlerinin doğa yasalarını ayrıntılı bir şekilde açıklama girişimine sahip olması neticesinde klasik Humecülük yaklaşımı karşısında savunulacak ve Lyre'in görüşleri üzerinde yükselen cevaplar vermesi sayesinde de desteklenecektir. Yapısal Humecü görüşü incelemeye geçmeden önce Klasik Humecü görüşü detaylı bir şekilde inceleyelim.

Klasik Humecülük

Hume, 17 yüzyılda dikkatleri üzerine çekerek öncelikle töz sorunu üzerine düşüncelerini dile getirmiş ve söylemleri çok büyük yankı uyandırmıştır. Töz gibi, nedensellik ilkesi hakkında dile getirdiği ifadeler de dikkatle incelenmiş ve Hume'un ifadeleri kendinden sonra çok sayıda takipçiye sahip olmasını sağlamıştır. Hume neden kavramını, bir diğerine benzer olan ve öncekine benzeyen tüm olayların, ikincisine benzeyen bu olaylarla benzer öncelik ve bitişiklik ilişkilerine yerleştirilmesi olarak tanımlar (Hume, 2009: 274-278). Bu tanıma göre neden, etkisinden (sonucundan) önce gelir, ona bitişiktir ve nedene benzer tüm olaylar, sonuca benzer olaylarla bir düzenlilik bağıntısı içindedir. Büyükada'ya göre, "Hume nedenselliği de tümünden reddetmek yerine yeniden yorumlamıştır" (Büyükada, 2021: 47). Ona göre nedensel süreçlerde nedeni ve sonucu gözlemlememize karşın neden ve sonuç arasında zorunlu bir bağı deneyimleyemeyiz; gördüğümüz sadece, birinin gerçekten olgu olarak ötekinin ardından geldiğidir (Hume, 1999: 23-24; akt. Büyükada, 2021: 47).

Sürekli tekrar ya da birbiri ardına gelen olaylar doğada sıklıkla karşılaşılan ve düşün insanlarının ilgisini çeken mevzular olmuştur. Fakat bu kavramlar ne demektir? Doğadaki böyle olaylar nasıl tanımlanabilir? Evden çıktığımda sokakta iki gün üst üste aynı kişiyi görmem ertesi gün yine onu göreceğimi sağlar mı? Ya da her sabah kütüphaneye geldiğimde girişte görev yapan personelin aynı kişi olması yarın da girişte onu göreceğimi

garanti eder mi? Ya da ateş gördüğümde dumanın da belireceğini iddia edebilir miyim? Kritik mevzu, bu üç örnek arasında geçer ve ilki gibi örnekler *tesadüfi genelleme (rastlantı)*, ikinci türde örnekler *düzenlilik* ve sonuncu gibi örnekler de *doğa yasaları* olarak tanımlanır.

Bu tanımlamalar ışığında, Humecu düşünürler olarak nitelenen filozofları, yasaların düzenlilik görüşünü benimsemiş kişiler olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Yani, yukarıdaki ayrımı da göz önünde bulundurarak söylemek gerekirse Humecu görüş, yasaları düzenlilikler olarak gören doğal olarak düzenlilikler ile doğa yasaları arasında herhangi bir farkın olmadığını dile getiren düşünürlerdir. Tesadüf eseri yani rastlantısal olarak oluşan düzenlilikler ise bu filozoflar için herhangi bir inceleme konusu olmayan, bir gerçekliği ifade etmeyen sayılılardır. Doğa yasaları ile düzenlilikleri aynı kefeye koyan görüşü genel hatlarıyla *Klasik Humeculuk* olarak tanımlamak literatüre ters düşmeyen bir tanımlama olacaktır. Klasik Humecu görüş, doğadaki düzenliliklerin veya doğa yasaları dediğimiz şeylerin birlikteliğini kurgularken ampirik desteğe ihtiyaç duyar ve böyle bir kurgu ile doğanın kendi düzenliliği ile insan zihninin uyuştuğunu aşağıda detaylı bir şekilde işleyeceğimiz gibi iddia eder.

Wilson'a göre, "doğa yasaları metafiziği üzerine yapılan tartışmada en bilindik ayrım Humecu ve Hume-karşıtı doğa yasaları ayrımıdır" (Wilson, 2020: 146). Klasik Humecu görüşün temsilcisi olarak David Lewis (1973, 1983, 1986) gösterilmektedir. Genel hatlarıyla bu görüş, doğa yasalarını fiziğe indirger, fizikten elde ettiği örnekler üzerinden yasaların düzenli tekrarlarından başka bir şey olmadığını iddia eden bir görüştür. Böylece, yasalar, örnekleri üzerinden incelenir; kendileri devre dışı bırakıldıkları için ontolojik bir statüleri yoktur. Newton'un serbest düşme yasasını ele aldığımızda, elimdeki herhangi bir nesneyi bıraktığımda yere düşecektir. Bu eylemi her zaman eylediğimde, aynı sonuç gerçekleşecektir. Klasik Humecu düşünürler ya da başka bir isimlendirmeye düzenlilik teorisyenleri yukarıdaki gibi örneklerde görüldüğü üzere, yasa ile örneği ilişkisine bir fiziksel zorunluluk iliştiirmedikleri gibi, yasa dediğimiz şeyin örneklerinin toplamından başka bir şey olmadığını dile getirmişlerdir. Bird, yasa ile örneği arasında herhangi bir ontolojik ilişki bulunmadığı için bu görüşü "Yasalarla İlgili Minimalizm" olarak adlandırmıştır (Bird, 1998: 27).

Lewis'e göre, "düzenlilik ancak ve ancak basitlik ve gücün en iyi birleşimini sağlayan ideal tümdengelimsel sistemde bir teorem veya aksiyom olarak görünürse, bir yasadır" (Lewis, 1973: 72-73). Basitlik ifadesi önemli ve gerekli olarak görülür, çünkü yasa ifadesinin karmaşıklığından uzak kalmasını

yani yabancı unsurlardan arınmasını sağlar. Aynı şekilde, güç önemli ve gereklidir, çünkü ortaya koymaya çalıştığı tündengelim sisteminin olanaklar yaratması kadar bilgilendirici olması da beklenir. Bu bağlamda en iyi sistemin parçası olmayan herhangi bir düzenlilik tesadüf olmaktan başka bir şey değildir. Yani, hakiki bir doğa yasası olma konusunda başarısızdır. Klasik Humecü görüşü, bu bakımdan özellikle Mill, Ramsey ve Lewis öncülüğünde yukarıdaki tanım bağlamında hiçbir düzenlilik örneğinin bir doğa yasası kategorisine yerleştirilmesini uygun karşılamaz.

Psillos'a göre, "doğa yasalarını oluşturan düzenlilikler bir yapının parçaları olarak bütünsel bir şekilde belirlenirler" (Psillos, 2002: 9). Psillos, bir Humecü olarak, doğa yasalarının nedensellik ile yakın bir ilişkisi olduğunu ve bu ilişkinin nasıl olduğu ile ilgili Klasik Humecülük görüşünün çözmek zorunda kaldığı büyük sorunların olduğunu söyler. Yasaların nesneliliği ile doğanın düzenliliği arasındaki ilişkinin metafiziksel bir tablosunun sunulması Psillos'un bu ilişkiyi temellendirmek için kurguladığı bir formattır. Doğa, nomolojik olarak nesnel bir yapıya sahiptir ve bu yapı düzenlilikleri içinde barındırır. Bu yapı içindeki düzenliliklerin hangilerinin yapının birer parçaları gibi doğa yasaları olarak belirlenip; hangilerinin bu yapının dışında kalacağını belirleyen şey, insan zihninin oluşturduğu bir *inanç* değil; aksine *doğanın nesnel ilişkileridir*.

Humecü görüşü, bu bakımdan, insan zihninden bağımsız bir dış dünyanın gerçekliği ve işlerliğini kabul etmiş; fakat aynı zamanda insan zihninin de bu yapının işlerliğini anlamlandırabilecek bir kurgulama yeteneğine sahip olduğunu da dile getirmiştir. İnsan zihninin yapısının doğanın işlerliğinin ve düzenliliğinin her zamanki gibi olacağına yönelik bir yapısının olduğu ön kabulü ile doğa yasaları üzerine düşünmüştür Humecü düşünürler. Bu bakımdan Klasik Humecü görüşü "Basit Düzenlilik Teorisi" ve "En İyi Sistem Hesabı" olarak iki alt başlık altında detaylandırmak böyle bir kurgunun nasıl temellendirildiğini görmek açısından önem taşımaktadır.

Basit Düzenlilik Teorisi (BDT)

Basit düzenlilik teorisi, Klasik Humecü görüşün en temel anlayışıdır, Bird'ün yukarıda belirttiği gibi minimalist bir görüş olarak da değerlendirilebilir. Humecü'nün görüşlerini merkeze alan bu yaklaşım, doğada gerçekleşen düzenliliklerin yasalar olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen naif bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. Örnek vermek gerekirse, Rosenberg doğa yasalarını aşağıdaki gibi formüle eder: "Bütün a'lar b'dir" ya da 'ne zaman C türünde bir olay olsa, E türünde bir olay (da) olur' ya da '(Bir) e olayı gerçekleşirse, hiç şaşmazcasına (bir) f olayı (da) gerçekleşir" (Rosenberg, 2014: 90).

Metaller genişler dediğimiz zaman bir metal parçası ile bu yasaı örnek-
lendirebilir ve ispatlayabiliriz. Önemli olan ileri sürülen yasanın incelendi-
ği örneği aracılığıyla tümelliğinin yasanın kendinde bulunmasıdır. Ancak,
yasaı örneklendiren ifadenin tümelliği barındırması zorunlu olarak onun
yasa olmasını sağlamaz. Yani ileri sürülen önermenin tümel olması, evren-
sel olarak bir genellik sağlaması onu yasa formuna getirmez. Mantık ilke-
leri ya da matematikteki önermeler yasa olarak ele alınamaz. Doğal olarak
matematikteki formüller ile mantık ilkeleri doğa yasaları ile benzer formata
sahip olmalarına rağmen doğa yasası olarak ilan edilemezler. Rosenberg'e
göre, "doğa yasası olabilmek için sadece tanım gereği doğru olmaları yeterli
değil; aynı zamanda önermelerin, olgular tarafından onaylanmaları da gere-
kir" (Rosenberg, 2014: 90).

BDT'ye göre, bütün düzenlilikler, yasa olma şartlarını yeterli ve gerekli
bir şekilde karşılarlar. Bu görüşün formüle edilmiş şekli aşağıdaki gibidir:

$$\forall x (F_x \rightarrow G_x)$$

"Tüm metaller elektriği iletir" yasaının bir metalin tek bir durumda
elektriği ilettiğini gördüğümüz örneklerin toplamı olarak ele alınan yak-
laşım olan BDT, ontolojik olarak yasalara örneklerin toplamı olmak dışında
herhangi bir başka özellik yüklemes. Bu bakımdan, herhangi bir yasaı, göz-
lem raporu olarak da ele almak mümkündür. Yani, yasaı basit düzenlilikler
toplamı olarak görmek yanlış olmaz. Sonuçta, bu yaklaşım, yasa ile düzenli
tekrarların aynı olduklarını iddia eder.

Yasalar düzenli tekrarlar ile aynı şeyler ise, dış dünyada karşılaştığımız
herhangi bir olayın düzenlilik örneği olarak karşımıza çıktığını söylemiş
oluruz. Yani yasa dediğimiz şey, dış dünyada tek bir örnek üzerinden de-
ğerlendirilir. Bu durumda, doğa yasalarının herhangi bir *zorunluluk bağma*
sahip olmadığı görülmektedir. Yani, bir metal akıma maruz bırakıldığında
BDT'ye göre, herhangi bir zorunluluk olmadığına göre, elektriği iletmeme
gibi bir durum ile karşılaşmak olanaklıdır. Yani, metalin elektriği iletmemesini
zorunlu kılacak herhangi bir zorunlu bağlantı ya da güç yoktur.

Böyle bir zorunlu bağlantı ya da güç, yasa ile yasa örneği arasında bu-
lunmadığı zaman bazı sorunlarla karşı karşıya kalırız. Makalenin giriş bölü-
münde değindiğimiz tesadüfi genellemeler, düzenlilikler ve yasalar gibi üç
kavramın birbirinden farkının böyle bir zorunluluk üzerine kurulu olduğu
düşünüldüğünde BDT üzerine biraz daha düşünmek gerekir. BDT, ilk eleştiri-
sini tam da bu nokta üzerinden alır. Çünkü yasaların düzenlilikler olarak
görüldüğü ve herhangi bir ayırt edici koşul getirilmediği zaman tesadüfi

genelleme ile doğa yasası arasında da herhangi bir fark kalmayacaktır. Buna rağmen, BDT savunucusu naif düşünürler bile, tesadüf eseri oluşan düzenlilikler ile doğa yasaları arasında sezgisel bir farkın olduğunu içsel olarak bile olsa kabul edeceklerdir. Bu bakımdan, BDT, tesadüf eseri gerçekleşen düzenlilikler yüzünden bütün düzenliliklerin doğa yasası olmadığı itirazı üzerinden düzenlilik sıfatının yasa olmak için yeterli olmadığı noktasında görüş belirtmek zorunda kalmıştır.

BDT'ye gelen başka bir itiraz ise, "tüm yasaların düzenli olmadığı" ile ilgilidir. Şöyle ki, yasa dediğimiz şey düzenli olmak zorunda değildir. Yasa olmak herhangi bir zamana, yere ya da nesneye ihtiyaç duymaz. Yasa dediğim şey, ideal olandır, her zaman ve her yerde geçerlidir, mutlaklıdır. Bu bakımdan ele alınan herhangi bir yasa ideal ortamda ve laboratuvar ortamında geçerli olan bir yasadır. Dış dünyada sürekli belli koşullar altında sınırlanmaya çalışılan argümanlar olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla düzenlilik, yasalar için kaçınılmaz bir koşul değildir. Bu durumda BDT'nin iddiaları boşa çıkmış olur.

Örnek vermek gerekirse, Newton'un ikinci hareket yasasını ele alalım. $F=m.a$. Bu yasa, kütlesi 'm' olan bir cisme etki eden toplam kuvvet miktarı sınıf olduğu zaman, cismin hızlanmaması gerektiğini ifade eder. Fakat yaşadığımız dünyada böyle bir yasanın tam bir örneğine hiçbir zaman erişemeyiz. Bu ideal bir durumdur. Kuvveti sıfır olan herhangi bir nesneyi dünyada gözlemleyemeyiz. Sonuçta, doğa yasası olarak kabul edilen bir yasadan söz etmemize rağmen, dış dünyada örneğine rastlayamıyoruz. Başka bir şekilde söylersek, herhangi bir düzenli tekrar olmamasına rağmen elimizde bir yasa mevcuttur. İdeal gaz yasası da aynı şekilde değerlendirilebilir.

Tüm bu eleştiriler BDT'yi oldukça yıprattığı için, Humecu olan ama aynı zamanda bu eleştirileri bertaraf etmeye çalışan Lewis, Klasik Humecu görüşün ikinci yaklaşımı olan En İyi Sistem Hesabı yani Değiştirilmiş Düzenlilik Teorisini ileri sürmüştür.

En İyi Sistem Hesabı (EİS)

Klasik Humecu görüşün BDT'sinde tesadüfi genellemeler ile doğa yasaları arasında ayırım yapmanın zorluğu ve yasa dediğimiz şeylerin ideal ortamlarda olan genellemeler olduğu üzerine ciddi eleştiriler ile karşılaştık. Lewis, minimalist olan başka bir deyişle basit düzenlilik teorisine alternatif olabilecek ve eleştirilere cevap verebilen yeni bir yaklaşım ile karşımıza çıkar. Klasik Humecu görüşün içinde şekillenen ve zorunlu bağlantı ya da gücü BDT gibi kabul etmeyen bu yaklaşım En İyi Sistem Hesabı olarak adlandırılmıştır. Lazorovici'ye göre, "son birkaç on yılda, en iyi sistem hesabı,

doğa yasalarının metafiziğine ilişkin popüler, hatta belki de baskın bir konuma dönüşmüştür. Kısaca bu görüş, doğa yasalarının yalnızca tanımlayıcı olduğunu, dünyada bulduğumuz koşullu düzenliliklerin verimli bir özeti olduğunu savunur” (Lazorovici, 2020: 1).

Basit düzenlilik teorisi, doğa yasası ya da düzenlilikler olarak karşımıza çıkan genellemeler ile rastlantı veya tesadüf eseri meydana gelen genellemeler neticesinde oluşan kargaşayı çözmeye girişimde bulunur. Genel olarak baktığımızda bu görüş, rastlantı ya da tesadüfi genellemeleri düzenliliklerden ayırmak ve onları elemek görevini üstlenir. Buna karşılık, sorunlar daha da çoğalır. En iyi sistem hesabı ise, yaklaşım üzerinde değişiklikler yaparak, doğa yasaları ve tesadüf eseri meydana gelen genellemeler arasında nasıl bir ayırım yapılacağı üzerinde durur. Sorunun çözümünü öncelikle tanımsal boyutta ele alır. Yasa dediğimiz genelleştirilmiş düzenliliklerin sınırları ve alanlarını çizerek tartışmaya konu olan yapının zeminini oluşturmaya çalışır. Bu bakımdan Lewis’in ünlü tanımı karşımıza çıkar: “düzenlilik ancak ve ancak basitlik ve gücün en iyi birleşimini sağlayan ideal tündengelimsel sistemde bir teorem veya aksiyom olarak görülürse, bir yasadır” (Lewis, 1973: 72-73). Rosenberg bu tanımı şu şekilde dile getirir: “herhangi bir dildeki bir tümce, evrenin tarihinde tikel olguya değgin bütün sınırlı durumların betiminde yalınlık ve dayanıklılığın en iyi bileşimi olarak kendini gösteren bütün dedüktif önerme sistemlerinde ya bir aksiyom ya da bir teorem olan evrensel bir önerme biçimini dile getirirse eğer, bir yasadır” (Rosenberg, 2014: 100). Lewis, sınır ayraçları olarak görülebilecek olan basitlik ve güç ile ilgili şunları dile getirir: “basitlik ve güç erdemleri çatışmaya yatkındır. Güçsüz basitlik, saf mantıktan bir almanaktan (tündengelimsel bir sistemden) basit olmayan güçten kaynaklanabilir... tündengelim sisteminde önem verdiğimiz şey hem ideal hem de dengeleme yolumuzun izin verdiği ölçüde, basitlik ve gücün uygun şekilde dengeli bir birleşimidir” (Lewis, 1973: 73).

Lewis, BDT’nin zor durumda kaldığı önermelerine, basitlik ve güçlük kavramları aracılığıyla yasanın sınırlarını çizmesi neticesinde bir düzenleme getirmiş ve böylece tesadüfi genellemeler karşısında yasaların oluş standardını değiştirip düzenlemiştir. Psillos kitabında, genelleme aracılığıyla yasalar ile tesadüfi genellemeler arasında nasıl bir fark oluşacağını sorar. Cevap olarak Lewis’in şunları söylediğini yazar: “basitlik ve gücün iyi bir birleşimini elde eden tüm sistemleştirmeleri hesaba katmalıyız ve tüm bu sistemlerde ortak olan aksiyomlar ve teoremler ile ifade edilecek doğa yasalarını ele almalıyız. Ayrıca, her şeyi bilmememize rağmen, biraz idealize edebileceğimize dikkat edin. Her şeyi bildiğimiz varsayımına dayanarak ideal bir tündengelimsel sistemliliği tasarlayabiliriz” (Psillos, 2002: 150).

Lewis, düzenlilikler ile ilgili olarak mozaik terimi üzerinde durur. Ona göre, doğa ve doğal olarak dünya geniş bir mozaik ile çevrilidir. Bunu Lewis şu şekilde dile getirir:

Dünyada olan tek şey, belirli bir olgunun sınırlı meselelerinin geniş bir mozaığıdır, sadece küçük bir şey ve sonra başka bir şey. [...] Bizim geometrimiz var: [ki o bir sistemdir] noktalar arasındaki mekânsal-zamansal mesafenin dış ilişkilerinden oluşan bir sistem. Belki mekânsal-zamansalın kendisinin noktaları, belki nokta büyüklüğündeki madde parçaları, eter veya alanlar, belki ikisi birden. Ve bu noktalarda sınırlı niteliklere sahibiz: somutlaştırılacak bir noktadan daha büyük hiçbir şeye ihtiyaç duymayan tamamen doğal içsel özellikler. Kısaca: bir nitelikler düzenliliği var. Ve hepsi bu. Niteliklerin düzenlenmesinde değişiklik olmaksızın hiçbir farklılık yoktur. Diğer her şey bunu denetlemektedir (Lewis, 1986: ix-x).

En İyi Sistem Hesabı, BDT'nin aksine, ki onda yasalar sadece olguları bildiriyordu, yasaların olguları sistematik hale dönüştürdüğü bir yaklaşım olarak farklılık taşır. Sistematik formata sokulan yasalar, tesadüfi genellemelerden ayrılarak, sistemin içinde kalır ve böylece eleştirilerden de kurtulmuş olur. Yasalar yine düzenlilik olarak karşımıza çıkar, fakat tüm düzenlilikler yasa olarak adlandırılmaz, çünkü sistematik bir düzen ayırımı mevcuttur artık. Böylece, olgulardan oluşturulan en basit ve en güçlü sistemleştirme aracılığıyla hakiki yasalar tesadüfi genellemelerden ayrılmış olur.

En İyi Sistem hesabı basitlik ve güç ile sistemleştirilmesi sayesinde yasaları rastlantılarından kurtarmakla kalmaz, aynı zamanda Rosenberg'e göre, şöyle bir avantaja da sahip olur; "yasa olma durumunu bilimsel betime ilişkin daha geniş birimlerle ilintilendirmektedir, çünkü her yasanın ait olduğu aksiyomatik sistemler gerçekte 'dünyaya ilişkin kuramlardır', evrenin tarihinde tikel olguya değgin yerel [sınırlı] durumlar arasında gözlemlenebilen bütün düzenlilikleri betimleyen ve açıklayan dizgelerdir" (Rosenberg, 2014: 100).

BDT karşısında EİS, birincil yasalar ile onlardan türetilmiş yasalar arasında ayırım da yapar. Şöyle ki, Kepler'in yasalarının Newton yasalarından türetildiğini BDT'de görmek olanaksız iken; EİS böyle yasaları temel yasalardan ayrı bir şekilde kullandığı için türetilmiş yasalar bu yaklaşımda temel yasalardan ayrı bir kategoride değerlendirilme fırsatı yakalarlar. Buna ek olarak, doğa yasalarının nomolojik ontolojik zorunluluğu BDT'de fiziksel olarak zorunlu değilken; EİS, mantıksal açıdan zorunluluğu ön plana çıkararak yasaları bir şekilde zorunluluk çemberine yerleştirmeyi dener. Böyle-

ce, mantıksal bir zorunluluğa indirgeyerek yasaların fiziksel zorunluluğunu çözümlenmeye çalışır.

BDT’de olanaksız olan olası durumlar, EİS hesabında yasalara pozitif bir katkı sağlaması noktasında değerlendirmeye alınır. En iyi sistem, yasalar ile olası durumların pozisyonları üzerinden kurulabilir. Bu bakımdan da tesadüfi genellemeler ile yasalar arasına bir ölçüt daha yerleştirilmeye çalışılmış olur.

EİS, BDT karşısında yukarıdaki gibi avantajlara sahip olmasına rağmen; görünen bazı olumsuz yanları da vardır. Bu olumsuzlukların başında, doğa yasaları olarak değerlendirilen düzenlilikler ve tümdengelsel sistemler arasındaki ilişki gelir. Psillos bu eleştiri hakkında şöyle der: “bazı düzenliliklerin, dünyanın en iyi tümdengelsel sisteminde veya sistemlerinde ifade edilip edilmeyeceği, bu tümdengelsel sistemin nasıl organize edildiğine ve içeriklerinin neler olması gerektiği ile ilgili olacaktır” (Psillos, 2002: 152).

EİS’nin eleştirilen diğer bir noktası ise, basit ve güç olarak değerlendirilecek olan kavramların belirlenmesinde nesnel birer ölçütün bulunma zorluğudur. Doğada yakaladığımız düzenliliklerin bu yaklaşım içinde değerlendirilmesini sağlayacak ölçüt bulma sorunu yaşanabilir ve böylece nesnellik kriterinin belirlenmesi zorlaşmış olacaktır.

BDT ve EİS, doğa yasaları bağlamında klasik Humecu yaklaşımın iki merkezi görüşü olarak ele alınıp detaylandırılmıştır. EİS üzerinden Lewis’in doğa yasaları ve düzenlilikler hakkında iler sürdüğü ifadeler BDT’yi değiştirip dönüştüren ve aynı zamanda geliştiren yeni bir model olarak karşımıza çıkaran görüştür. Doğanın kendisinin bir mozaik üzerine kurulu olduğunu söylemesi önem taşır.

Sonuç olarak, Hume ve onun nedensellik anlayışı çerçevesinde geliştirilen klasik Humeculuk yaklaşımı doğa yasalarını düzenlilik olarak görür. Araştırma nesnesi olarak tam da bu tarz doğada yakaladığımız sürekli tekrarlar ve düzenli birliktelikleri ele alan klasik Humecu yaklaşım, bunun temelinde herhangi bir zorunlu bağlantı ya da güç ilişkisi bulunmadığını; aksine düzenliliklerin *mozaik* kalıbına sahip doğanın içerisine yerleştirilebileceğine kanaat getirmiştir. Lewis’in öne sürdüğü mozaik içine saklanmış düzenlilikler doğa yasaları ile aynı formata sahip olan formlar olarak görülür. Bu bakımdan, klasik Humecu yaklaşım, tesadüfi genellemeler ile düzenlilikleri birbirinden keskin bir şekilde ayırmakla birlikte; doğa yasalarını düzenliliklere indirgeyerek açıklama yolunu seçmiştir.

Klasik Humecü yaklaşım BDT ve EİS aracılığıyla düzenliliklerin doğa yasaları ile uyumunu açıklamayı belli bir seviyeye getirmiş olsa da Lyre ve Psillos gibi düşünürler aracılığıyla öne sürülen yapısal Humecü yaklaşım, yapısal düzenlilik görüşünü daha işlevsel bir pozisyona yerleştirmiştir. Doğanın mozaik biçimini öne süren Lewis'in eksik bıraktığı işi yapı içine yerleşmiş *doğal örüntü* kavramı aracılığıyla genişleten yapısal Humecü yaklaşım, doğa yasalarının açıklanmasında daha işlevsel bir pozisyon meydana getirmiştir. Detaylarını görmek için yapısal Humecü yaklaşıma geçiş yapabiliriz.

Yapısal Humeculuk

Yapısal Humeculuk yaklaşımı, klasik Humecü yaklaşımın özellikle Lyre ve ardından Psillos ile, çağın gereksinimleri doğrultusunda, modern fiziğin ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve doğa yasaları bağlamında işlevsel açıklamalar getirebilmek adına güncellenmiş bir versiyonudur. Bu bakımdan güncellenmiş düzenlilik teorisi olarak da görülebilen yapısal Humecü yaklaşımın genel özelliklerini incelemeye başlayalım.

Sadece bilim metafizikçilerini değil diğer bazı filozofları da ilgilendiren yapı kavramı belirsiz, karmaşık ve çok farklı anlamlarda kullanılageldiği için Humecü filozofları da zor durumda bırakmaktadır. Yapısal Humeculuk yaklaşımının bilimsel gerçekçilik pozisyonunu da belirleyen yapı kavramı, kendi başına bir sorunsal olarak değerlendirilir. Bu yaklaşımı incelemeye başlarken böyle bir sorunun sürekli heybemizde bulunduğunu aklımızdan bir an bile çıkartmamak konuyu anlamak açısından önemli olacaktır.

Yapı, bilim felsefesi bağlamında doğa yasalarının metafiziği incelenirken *soyut* ve *matematiksel* bir çerçeve çizen bir kavram olarak değerlendirilir. Böyle bir tanımlama, en azından felsefenin diğer alanlarında kullanıldığından daha açık ve anlaşılırdır. Lyre gibi yapısal gerçekçi filozoflar, yapının *matematiksel* olarak tanımlanabileceğini, bununla birlikte nesnelere doğadaki *yapının* içinde şekillendiğini ve belli bir ilişki birlikteliği olan nesnelere bakımından *relatın* bulunduğunu belirtirler. Lyre, diğer yapısal gerçekçiler farklı düşünse de şöyle bir çıkarım yapar: “yapısal gerçekçiliğin bir tanımını vermek için açıkça şu söylenebilir: yapıların, nesnelere, alanlar ve onlara dayatılan ilişkiler şeklinde bazı temel kümeleri vardır” (Lyre, 2009: 1). Yapılan bu çıkarımın ardından da Lyre yapısal gerçekçilik tanımlamasını verir: Bilimsel gerçekçiliğin ılımlı bir versiyonu olarak karşımıza çıkan yapısal gerçekçilik şu şekilde tanımlanabilir; mevcut en iyi bilimsel teorilerimizin nesne benzeri içeriğinden ziyade yapısal içeriğine bağlı olmamız gerektiği düşüncesidir (Lyre, 2009, s. 1).

Lyre, böyle bir yapısal gerçekçilik formunu verdikten sonra, yapısal Humecu yaklaşımı doğa yasaları bakımından aşağıdaki kriterler aracılığıyla ortaya koyar (Lyre, 2010: 10-11; Lyre, 2011):

- Temel olan içsel ve kategorik özelliklerin mikro-fizikçi denetim temeli,
- Yasalar hakkında düzenlilik (yani zorunlu olmayan) görüşü ve
- Yasalarla ilgili indirgemecilik.

Burada değinmekte fayda olduğunu düşündüğüm önemli bir eleştiri vardır. Ontik yapısal gerçekçi olan French, Lyre'in yapmış olduğu Humecu yapısal gerçekçilik tanımlaması ve kriterleri üzerine yorumda bulunur, böyle kriterler eşliğinde doğa yasalarına karşı yapısal Humecu yaklaşım, dünyanın yapısının modaliteye dayanmadığını aksine fundamental olarak kategorik forma sahip olduğunu iddia eder. Kendi görüşü olan ontik yapısal gerçekçilik görüşünün yapısal Humecu yaklaşım ile karşılaştırıldığında daha fazla kritik meseleleri çözme yeteneğine sahip olduğunu dile getirir (French, 2014: 232).

Şimdi, French'in eleştirisinden sonra yukarıda maddeler halinde verilen yapısal Humecu görüşün kriterleri ele alındığında önemli bir sorun ile karşılaşırız. Humecu düzenlilik anlayışı ile yapısal Humecu gerçekçilik yaklaşımı temel bir noktada birleşip bütünleşecekse “denetim”, “düzenlilik” ve “indirgemecilik” kriterlerinden en az bir tanesi değiştirilip dönüştürülmek zorundadır. “Denetim” denilen kriter, Lewis'in EİS hesabı içinde kullandığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, Lewis'in ünlü mozaik tanımlaması aracılığıyla doğa yasaları olarak görülen düzenlilikleri tesadüfi genellemelerden ayırmayı sağlar. Humecu denetim, mozaik dışında kalan diğer tüm şeyler aracılığıyla gerçekleşir. Fakat, özellikle modern fizikteki “Kuantum dolanıklığı” ve “Gauge teorik bütünlüğü” kavramları aracılığıyla böyle bir Humecu denetimin sağlanamadığı ve başarısız olduğu görülmüştür.

Yapısal Humecu gerçekçilik, modern fizikteki gelişmeler neticesinde Lewis'in ileri sürdüğü Humecu denetim kriterinin yetersizliğini görmüş ve bu kriteri Lyre'in öncülüğünde yapısalcılık dışında bırakmayı önermiştir (Lyre, 2009: 11). French ise Humecu denetimi daha kullanılabilir bulmuş, onun daha üst pencereden kapsayıcı bir yönünün olduğunu belirterek yapının bütüne taşınıp içsel özellikleri de içine alan tüm yapı benzeri parçaları birleştirme kapasitesine sahip olabileceğini dile getirmiştir (French, 2014: 232). Neticede, Lyre'in yapısal Humecu yaklaşımı için dönüştürülmesi beklenen kriterlerden biri olan Humecu denetim modern fizik açısından sıkıntılı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lyre'in yapısal Humecu yaklaşımı, denetimi dışladıktan sonra, kategorik niteliklerle çevrili ya da Humecu denetim ile kapsanmış içsel bir mozaik üzerine kurulu bir doğa yerine, bütün her yeri kaplayan yapı ve ağlarını ön plana çıkarır. Lyre bu durumu şöyle açıklar: "bu naif mikro fizikselliğin reddedilmesidir, bu tür yapıların kategorik doğası ile ilgili değildir. Yapılar, fiziksel olarak örneklenmiş ve açıkça kategorik olarak sınırlı varlıklar yerine bütünsel, tümel ve küreseldir. Böylece, nedensel yapıları varsaymaya gerek de yoktur" (Lyre, 2009: 11).

Yapısal gerçekçiliğin kriter olarak belirlediği ikinci madde olan düzenlilik kriteri bu yaklaşımın merkezi kriteri olarak görülebilir. Bu kriter üzerinde herhangi bir eleştiri ya da reddiye yapılmamakla birlikte, yapısal Humecu yaklaşımın bu kriteri benimsemesi Humecu yaklaşımın içinde sayılabilemesinin de en önemli koşulu olarak değerlendirilir. Humecu yaklaşım, yasaları nasıl ideal birer genelleme olarak ele almaktaysa, aynı şekilde yapı kavramını da ele alır. Humecu yaklaşım, doğa yasalarını ve sözde nedensel ilişkileri ve bağıntıları nesnelere birbiri arasında düzenli gerçekleşen olaylar olarak ele almakla birlikte ne günlük hayatta ne de bilimsel süreçte düzenliliklerin hepsini doğa yasası ya da nedensel ilişki olarak düşünmek doğru olur. Örnek vermek gerekirse, "her gezegenin yörüngesinin elips şeklinde olduğu" ifadesiyle birlikte, "yazarkasadaki tüm madeni paraların çeyreklik olduğu" ifadesi ikisi birlikte doğru olan birer ifadedir. Her iki ifade de doğadaki düzenliliği tanımlar, ancak yalnızca ilki, bir doğa yasası olarak değerlendirilir. Dolayısıyla, doğa yasalarının ifadeleri sadece düzenlilik ifadeleri değildir; bazı ek özelliklere yani yasalara uygunluk özelliğine sahip olmaları gerekmektedir (Berenstein ve Ladyman, 2012: 8). Bu ifadeyi Lyre şu şekilde düzenler: "dolayısıyla, yasalar için kritik öneme sahip olan düzenlilik terimi, yapı kavramına ihtiyaç duyar. Yapı denen kavramlar yasa benzeri kavramlardır" (Lyre, 2009: 11). Böylece, kritik önem ve ayırım belirlenmiş olur. Yapısal Humecu yaklaşım, nesnelere arasında zorunlu olarak nedensel ilişki ya da eğilimsel güç desteklerine ihtiyaç duymadan, doğa yasaları ve düzenlilikleri tesadüfi genellemelerden doğanın yapısı aracılığıyla ayırır, aralarındaki farklılıkları belirler ve modern bilime işleyebileceği bir düzen sunar. Düzenlilik kriteri sayesinde, yapısal Humecu yaklaşımın, herhangi bir metafiziksel önermeler bütününe ihtiyaç duymadan doğanın yapısı sayesinde nesnel bir modalite kurgusuna sahip olduğunu söylemek bile yanlış olmayacaktır.

Üçüncü ve son kriter indirgemecilik, "yasaların yapıya indirgenmesi, yasaların Humecu yapısalılık temelinde denetlenmesi" olarak değerlendirilebilir (Lyre, 2009: 12). Yapısal Humecu görüş, yasaları yapı bağlamında ele almak ve incelemek gerektiğini belirttiği için, açıklamasını yapıya indir-

geyerek yapmaktadır. Doğal olarak, bu kriterde de herhangi bir değişiklik veya dönüşüme yer olmamakla birlikte bu indirgeme, yapısal Humecu yaklaşımı klasik Humecu yaklaşımdan ayıran en önemli kriter olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan, yapısal gerçekçilik ile de aralarında bağ kurulur. Yasaları, gerçek birer olgu olarak gören yapısal gerçekçilik, yapı üzerinden temellendirildiği için doğa yasalarını ele alır. Yapısal Humecu yaklaşım ise, yasaları düzenlilik olarak ele aldığı için, yapıyı da Humecu geleneğin temeline yerleştirir. Lyre bununla ilgili olarak kritik öneme sahip olan şu cümleyi kurar: “yasalar, kelimenin tam anlamıyla yapılar olarak değerlendirilemezler, yapılar, yalnızca yasaların genelleştirilmiş düzenliliklere indirgenebilmesi anlamında ele alınabilirler” (Lyre, 2009: 13). Lyre, bu bakımdan, yapısal Humecu yaklaşımın, düzenlilikleri yalnızca yapı temelli indirgenmiş yasalar olarak sunduğunu dile getirir.

Yapısal Humecu yaklaşım, genel hatlarıyla Lyre’in görüşleri temelinde klasik Humecu yaklaşımdan farklı ve onun bir üst versiyonu olarak değerlendirilebilir. Klasik Humecu yaklaşımın ampirizm merkezli ve mozaik kaplı anlayışını daha realist ve yapısal boyuta taşıyan yeni bir formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Lewis’in öne sürdüğü mozaik kaplı doğa anlayışı yapı ile dönüşmüş fakat Psillos aracılığıyla doğal örüntü eklemesiyle taçlanmıştı. Şimdi Psillos’un yapısal Humecu yaklaşıma katkısını ve doğal örüntü kavramının özelliklerini incelemeye başlayabiliriz.

Psillos’un Yapısal Gerçekçi Humeculuk Anlayışı

Psillos, Humecu bir filozof olarak karşımıza çıkmasına rağmen, klasik Humecu bir filozof da değildir. Hume’un klasik epistemolojik şüpheciliğini derinlemesine benimsemiş olmakla birlikte mantıkçı pozitivistler gibi metafizik kavramlarda da uzak durmayı yeğlemiştir. Nedensellik ilişkisi, güç, potansiyel, gibi nesnelerin zeminine yerleştirilmeye çalışılan kavramlardan olmadığına uzak durmaya çalışan Psillos, zorunluluk gibi özelliklerin doğayı açıklamada kullanılmasının gereksiz olduğunu düşünür. Psillos, Humecu düzenlilik düşünürlerinin gözlemlenebilir kavramlar ile açıklamalar yapma yaklaşımını da bir kenara bırakarak; gerçekçi filozoflar gibi gözlemlenemeyen varlıkların da inceleme nesnesi yapılabileceğini, zihinden bağımsız bir dış dünyanın varlığının kabul edilebileceğini belirterek Humecu pozisyona sahip ama gerçekçi tarafta duran bir konumu seçmiştir. Bu bağlamda, yasaları düzenlilikler olarak görerek, tesadüfi genellemelerden ayırır ve doğa ile uyum içinde düzenlilikleri zemine herhangi bir modalite yerleştirmeden açıklama niyetindedir. Bunu da yapısal Humecu bir bakış açısı ile kurgularken; öncelikle mozaik tarzı bir doğa anlayışını Yapı ile çevrili bir doğa anlayışı

şı ile dönüştüren Lyre'ı takip eder. Bununla da kalmayarak, doğal örüntüleri yapının içine serpiştirerek, düzenliliklerin açıklanmasında ontolojik bir zemin yaratır. Böyle bir zemin üzerinden düzenliliklerin tesadüfi genellemelerden ayrılmasını, sınıflandırılmasını ve değerlendirilmesini yapar.

Psillos, Humecu görüşün popüler bir temsilcisi ve geliştircisi olarak önemli bir konuma sahiptir. O, klasik anlamda ampirist olmamakla birlikte ampirik bir kontrol aşamasının bulunması gerektiğini de düşünür. Örnek vermek gerekirse, Psillos, doğa yasaları gibi deneysel olarak incelenip kanıtlanması zor olan konuları metafiziksel derinlikte meseleler olarak görür. Böyle konularda ampirik söylemlerde bulunmak zorlaşır. Bu bakımdan, sığ denizlerde deniz kenarında bulunmayı yani ayakların yere bastığı kısımlarda çalışmalar yürütmeyi ampirik çalışmalar olarak değerlendirirken; derin alanlarda yüzmeyi, riskli ve karanlık sularda bulunmayı metafiziksel düzlemde yüzmek olarak görür. Bu bakımdan, kendi görüşünün sınırdaki bulunduğunu çok derinlerde yüzmek yerine sınırları çizilmiş, alanı belirlenmiş kısımlarda olduğunu dile getirir.

Doğal olarak, böyle bir yaklaşım epistemolojik tavrı önemli bulduğu gibi, zorunluluk kavramını mantıksal bir formatta ele alır. Fiziksel zorunluluk yerine mantıksal açıdan zorunluluk kurgulandığı takdirde Psillos'a göre herhangi bir sorunla karşılaşmayacaktır. Sonuçta, doğa yasalarının zemininde fiziksel herhangi bir zorunluluk aramak bu görüş için elzem bir konu olmaktan çıkmaktadır. Doğal olarak doğa yasalarını düzenlilikler olarak görmek yerinde bir yaklaşım olarak düşünülür.

Psillos bu bakımdan Humecu yaklaşımı tamamıyla metafizik karşıtı bir konuma yerleştirmek istemez, o Humecu yaklaşımı metafizik bir temel üzerinde ama aynı zamanda epistemolojik boyutu ön plana çıkartan bir yaklaşım olarak kurgular. Psillos bu konuyla ilgili şunları söyler:

Yeni-Humeculuk, gerçekliğin temel yapısına ilişkin oldukça ince ya da seyrek bir görüş sağlar. Özellikle, dünyada var olan düzenliliğin, metafiziksel olarak farklı (ve tipik olarak daha derin) bir gerçekler veya varlıklar katmanına dayandırılması gerektiği ki bunların dünyada var olan düzenliliği güçlendirmesi beklenir. Fakat dünyanın düzenli bir arada varoluş örüntüleri (patterns) özellik örneklerinin ardıllığı ile karakterize edildiği düşüncesini satın almak yeterince metafiziktir! (Psillos, 2014: 30).

Psillos için üzerinde önemle durulması gerektiğin söylediği bu ayrım üzerine sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

Öyleyse, üzerinde durmak istediğim ilk nokta, savunmayı düşündüğüm de-
neycilik biçiminin düpedüz metafizik karşıtı olmamasıdır. O [Psillos'un sa-
vunacağı görüş], spekülative apriori metafizik kuramlaştırmaya ve özellikle
de dünyevi gerçeklerin nihai nedenleri hakkında sözde apriori ilkelerin bir
gövdesi olarak bir metafizik anlayışına karşı çıkar (Psillos, 2014: 12, karşı
argüman için, Ladyman & Ross, 2007, Bölüm 1, ve aynı zamanda French &
McKenzie, 2012).

Psillos'un yapısal Humecu görüşünün merkezinde bulunan doğal örün-
tüler kavramı detaylı bir incelemeyi gerektirmektedir.

Doğal Örüntüler

Doğal örüntü kavramı, Psillos tarafından klasik Humecu yaklaşımın özellik-
le En İyi Sistem hesabı yaklaşımının güncellenmiş bir sürümü olan yapısal
Humecu yaklaşımın merkezi bir kavramıdır.

İngilizcede "pattern" olarak dile getirilen bu kavram Türkçede "örüntü",
"desen" gibi kavramlar aracılığıyla anlam bulmuştur. Aslında, felsefe ve ma-
tematik gibi dallarda karşımıza çıkan bu kavramın tam, mutlak ve keskin bir
tanımlama ile açıklaması yapılmamıştır. Genel olarak tanımlamak gerekir-
se, örüntü kavramı şöyle tanımlanabilir: doğal örüntüler, doğada karşımıza
çıkan nesne formundaki olguların arkalarında yatan gözlemlenebilir düzen-
liliklerin oluşturduğu form birliğidir. Doğada böyle örüntüler farklı şekil-
lerde görünür hale gelirler; örnek vermek gerekirse, simetriler, mozaikler,
spiraller ya da dalgalar gibi şekiller aynı zamanda örüntülerin matematik-
sel modellemeler oluşturduğunun da bir göstergedir. Doğada matematiksel
modellemeler ve soyutlamalar fizikteki yasalar aracılığıyla gözlemlenebilir
boyutlara gelir ve mükemmel şekiller olarak karşımıza çıkarlar. Kristalleri
ya da elmas madenini düşünelim, herhangi bir müdahale olmaksızın böy-
le yapılar, simetrik ve mükemmel olmaları bakımından doğal örüntülere
sahiptirler. Kar taneleri de konuyla alakalı verilebilecek bir örnek olarak
düşünülebilir. Ya da menderesleri düşünelim. Akışkanlar dinamiği gibi fizik
yasaları ile menderesler matematiksel modellemeler de kullanılarak açıkla-
nabilir. Böylece, fizik yasalarının simetri gibi doğal örüntülerden faydalana-
rak doğadaki gözlemlenebilen ya da gözlemlenemeyen nesnelere matema-
tiksel modellemeler aracılığıyla açıklaması oldukça kolay olacak ve görsel
bir şölen gibi bilimsel açıklamalar yapılabilecektir.

Örüntü kavramının genel tanımının ardından Psillos'un bu kavramı doğa
yasaları bağlamında yapısal Humecu yaklaşımın merkezine nasıl koymaya
çalıştığını inceleyelim.

Öncelikle Psillos, yukarıda belirtildiği gibi, yapısal Humecu yaklaşımın ana görüşünün rastlantılar ile doğa yasaları olarak ele alınan düzenlilikler arasına bir ayırım çizmek olduğu düşüncesini benimsemiştir. Bu düşüncenin doğaya eklenecek yapı kavramı aracılığı ile gerçekleşeceğine olan inancı da tamdır. Fakat, Psillos yapının örüntü aracılığıyla sağlanacağını düşünmektedir. Bu bakımdan, Psillos, doğal örüntü kavramının yapı modeline eklenmesi gerektiğini düşünür. Psillos için örüntü, metafiziksel bir kavram olarak ele alınır. Psillos, “bir örüntünün kesinlikle onu paylaşan örnekler hakkında sıkıştırılmış bilgiler içerdiğini ve kesinlikle yapısal terimlerle ifade edilebilir olduğunu” söylemekle birlikte O, örüntüyü şöyle tanımlar; “bir örüntü, çeşitli varlıklar arasında sürekli benzerlikler ve farklılıklar içeren tekrarlanan ve yinelenen bir ağ” (Psillos, 2014: 22).

Psillos’un örüntü kavramı doğanın yapısal bir boyutta ele alınışı ve düzenliliklerin açıklanmasında doğa ile uyumunun daha rahat verilmesi açısından bir aracı kalıp olarak görülmesi yanlış olmasa gerek. Çünkü Psillos, genel hatlarıyla bir Humecu olarak, doğa ile düzenliliklerin uyum halinde olduklarını düşünür. Nasıl ki insan, sahip olduğu uzuvların ne için kullanacağını bilmeden onları kullanabiliyorsa, doğa ile düzenlilikler arasında da benzer bir ilişkinin olabileceğini düşünür. Böyle bir ilişkiyi de Lewis’in mozaik olarak kurgulanan doğanın oluşum biçimi ile açıklamanın zor olacağını iddia eden Psillos, yapısal bir formu olan doğanın doğadaki örüntü kaplaması aracılığıyla düzenlilikleri tanımlayabileceğini ve onu rastlantılardan ayırabileceğini düşünür. Böylece, yapının belirlenimi olarak karşımıza çıkan örüntü, düzenliliklerin oluşumu, açıklanması ve rastlantılardan ayrılmasında kalıp görevi gören bir rol oynar. Böyle rolleri aracılığıyla, örüntüler, düzenlilikleri doğa yasaları olarak görmemizi sağlar.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından Psillos’un düzenlilikten ne anladığına tekrar değinmek gerekmektedir. Psillos’a göre, “bir düzenlilik, tüm zaman ve mekânda karşımıza çıkan örneklerin düzenliliğinin zamansal ve mekânsal parçaları olduğu ve bu örnekleri birleştiren bir örüntünün olduğu durumlar olarak tasarlanmalıdır” (Psillos, 2014: 19). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, Psillos, düzenliliği, örneklerinin toplamı olarak görür. Doğa, örüntüler aracılığıyla düzenlilik örneklerini bir araya getirip düzenlilikler oluşturur. Yani düzenliliklerin oluşması örüntüler aracılığıyla olanaklıdır. Bu bakımdan, örüntüyü de düzenliliklerin örnekleri aracılığıyla toplanmalarını sağlayan bir kalıp olarak görebiliriz. Peki yapısal Humecu yaklaşım, örüntüler ile doğa yasalarının açıklanmasını nasıl vermektedir? Psillos’un çözmeye çalıştığı kritik mevzu tam da burasıdır. Öncelikle, Psillos ve Humecu gerçekçiler için düzenlilikler, gerçek olmaları ile birlikte insan zih-

ninden bağımsız bir şekilde doğada bulunurlar. İnan zihninden bağımsız bir şekilde düzenliliklerin bulunması, doğadaki örüntüler sayesinde. Bu bağlamda Psillos'a göre, örüntünün olmadığı bir düzenlilik yoktur ve bir örüntü eksik olduğu ölçüde, şimdiye kadar ki kanıtlar bizi var olduğunu düşünmeye sevk etse bile, bir düzenlilik yoktur. Yani, düzenlilik örneklerinde bir örüntü vardır, öyleyse nesnel olarak düzenliliğin bir özelliği olduğu kadar örnekleri de vardır" (Psillos, 2014: 23). Yani, Psillos için, dış dünya bir yapıya sahip olduğu için, düzenlilikler bu yapı içinde örüntüler aracılığıyla var olabilmektedirler. Sonuçta, örüntü ile düzenlilik arasında sıkı bir bağ olmakla birlikte örüntü doğanın yapısı sayesinde düzenlilikleri oluşturabilmektedir. Böyle bir bakış açısı, Lewis öncülüğünde klasik Humecu yaklaşımın geliştirilmiş ve yenilenmiş bir versiyonu ve modern fiziğin felsefi alt yapısını oluşturması bakımından ileriye doğru atılan yeni bir adım olarak görülebilir. Çünkü, böyle yeni bir bakış açısı, Humecu yaklaşımın zeminine yapısal, matematiksel ve soyut bağları olan bir temel atmayı sağlayacaktır.

Genel hatlarıyla Humecu yaklaşımın doğa yasalarını düzenlilikler olarak gören bir yaklaşım olduğunu söyledik. Bu, klasik Humecu ya da yapısal Humecu yaklaşımların ikisi için de ortak bir noktadır. Psillos'un, yapısal Humecu yaklaşımı, doğanın yapısal boyutuna örüntü kavramını yerleştirmek ile sağlaştırmaya kararlılığı içinde olduğu aşikardır. Doğa yasası anlamında düzenlilikler, düzenlilik örneklerinin toplanmasını sağlayan örüntü birliğine ihtiyaç duyar. Böyle bir bakış açısı, yasaları doğanın yapısı içinde düzenlilik örneklerinin toplanmasını sağlayan tekrar ve yineleme ile meydana gelen örüntü birliği ile açıklamak ister.

Psillos, örüntü hakkında aşağıdaki kritik avantajları belirterek, örüntünün detayları hakkında bilgi vermek ister:

- Diğer örüntülerin içinde örüntüler meydana gelebilir.
- Daha yüksek seviyeli örüntüler olabilir.
- Örüntüler *soyut/yapısal* olabilir.
- Şeylerin farklı somut düzenlemeleri soyut örüntüleri somutlaştırabilir (Psillos, 2014: 24).

Örüntünün yukarıda belirtilen özellikleri, düzenlilikler olan doğa yasalarının matematiksel boyutta düşünülebileceğini ve yapısal bir formlarının olabileceğini gösterir. Böyle yapılar aracılığıyla düzenlilikler, rastlantılardan ayrılabilir ve bu ayrım hakkında güncel bir cevap sunma başarısı gösterebilecektir. Doğanın yapısının içinde örüntü kalıbının özellikleri ve avantajları sayesinde Lewis'in EİS hesabı karşısında Psillos'un öncülüğü-

nü yaptığı yapısal Humecu yaklaşım alternatif ve güncel bir yaklaşım olacaktır. EİS ile yapısal Humecu yaklaşım kıyaslandığında, Psillos'un örüntü kavramını mozaik kalıbından daha fazla bir anlama gelen yapının bir fonksiyonel kalıbı olarak görmesi neticesinde düzenlilikleri biçimlendirmesini ve doğa yasaları olarak ele alınabilir formata sokmasını bekler. Böyle bir beklenti ise, EİS hesabı karşısında, yapısal Humecu yaklaşımı ön plana çıkartır ve rastlantılar ile düzenlilikler arasındaki ayrımı açıklamada yapısal Humecu yaklaşımı popüler hale getirir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu makalede bilim metafiziği alanının günümüzde popüler tartışma konularından birisi olan doğa yasaları hakkında iki yaklaşımın özelliklerini vermiştir ve yapısal Humecu yaklaşım, Psillos öncülüğünde doğal örüntüler kalıbı aracılığıyla öne sürdüğü açıklayıcı veriler sayesinde savunulmuştur. Makale, Humecu yaklaşımı merkeze almıştır, nomik zorunluluk ya da eğilimsel özcülük yaklaşımları gibi nesnelere yönelik ya da doğadaki olayları doğa-dışı tümel kavramlar aracılığıyla açıklama gütmemiştir. Meseleyi, Humecu perspektif merkezinde değerlendirmiş ve iki farklı Humecu yaklaşım arasında karşılaştırma yaparak yapısal Humecu yaklaşımı desteklemiştir.

Humecu yaklaşım doğa yasaları açıklamasında “modalite” ya da “güç” ya da “nedensel ilişki” gibi nesnelere arasına ya da onların zeminine herhangi bir şey yerleştirmeyen; açıklamasını olgusal boyutta ve epistemolojik açıdan yapmaya gayret eden bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, bu yaklaşım doğada herhangi zorunlu bir bağlantıyı ya da gücü kabul etmez. Fakat aynı zamanda doğada kaos olduğunu da söylemez. Yani, doğanın kendi harmonisi olduğunu, belirli düzenliliklerin bulunduğunu belirtir. Bu düzenliliklerin hangilerine rastlantı, hangilerine düzenlilik hangilerine de doğa yasaları diyeceğimiz noktasında zorunluluk kavramına başvurmadan açıklamalar da bulunur.

Böyle bir açıklama öncelikle, basit düzenlilik teorisi olarak adlandırılan düzenlilik açıklaması ile yapılmış ve bahse konu olan doğa yasaları kavramı tek tek örnekleri üzerinden değerlendirilmiş ve yasa dediğimiz şeyin tek tek örneklerin toplamından başka bir şey olmadığı sonucuna varılmıştır. Böyle bir anlayış Lewis aracılığıyla biraz geliştirilerek, basitlik ve güç kavramları ve tümdengilimsel sistem kısıtlamaları getirilerek düzenlilikleri rastlantılardan ayırmak istenmiştir. Bunu yaparken doğanın da mozaik şeklinde karışımımıza çıkan düzenlilikler toplamı olduğu belirtilmiştir.

Lewis'in öne sürdüğü EİS hesabı, Psillos gibi bazı filozoflar tarafından eleştirilmiş ve doğanın tutumunun ve aynı zamanda nesnelerin ilişkilerinin farklı bir açıklaması yapılmıştır. Doğayı ve nesnelere, nesnelerin birbirleriyle olan ilişkilerini yapı kavramı ile açıklama girişiminde bulunan yapısal Humecu yaklaşım bunlardan bir tanesidir ve bu makalede savunulan bir yaklaşımdır. Lyre'in ortaya koyduğu ve Psillos'un örüntü kavramı ile destek verdiği yapısal Humecu yaklaşım, doğa yasalarını, doğadaki yapının içine yerleştirilmiş doğal örüntüler birliği sayesinde karakterize edilen düzenlilikler olarak görür. Böyle bir yapı içinde zorunlu bağlantılar kurmaya çalışmak gereksiz bir işlem olacaktır çünkü doğa yasaları doğanın yapısının örüntü kalıbı içinde şekillenen düzenlilikler olarak kendini göstermektedir. Böyle bir yaklaşım, yasaların epistemolojik boyutunun yanı sıra, ontolojik açıdan değerlendirilebilir bir konumda olabilecekleri için gerçekçi bir pozisyonda değerlendirilmelerini de sağlamaktadır.

Öz

Doğa Yasaları Bağlamında Klasik Humeculuğa Karşı Yapısal Humeculuk

Doğa yasaları bağlamında bilim filozofları doğada tekrar eden olaylar karşısında bir tutum takınmak adına bazı görüşler geliştirmişlerdir. Bu bakımdan, doğada karşılaştığımız düzenli davranışlar ve hareketlerin zemininde herhangi bir itici güç olup olmadığı tartışılmış; tartışma sonucunda temelde iki yaklaşım ortaya çıkmıştır: Zeminde belli itici güçler ya da nedensel ilişkiler vardır diyen bir görüş ve bu görüşün karşısında konumlanan zeminde herhangi bir nedensel ilişkinin olmadığını fakat doğada düzenliliklerinin bulunduğunu iddia eden karşıt görüş. İkinci görüş gibi görüşler genel olarak Humecu görüş olarak tanımlanmıştır. Bu tarz görüşlere düzenlilik teorileri de denmektedir. Bu makale boyunca düzenlilik olarak belirtilen ifadeler Humecu görüş olarak nitelenmektedir. Makale Humecu görüş üzerinden şekilleneceğinden, birinci görüş gibi görüşler, örneğin eğilimsel özcülük ya da yapısal gerçekçilik gibi, bu makalenin meselesi değildir. Makale, klasik Humecu yaklaşım karşısında Yapısal Humecu yaklaşımı desteklemektedir. Klasik Humecu yaklaşım merkezde David Lewis'in görüşleri ekseninde şekillenen ve tesadüfi genellemeler ile düzenlilikler olarak görülen doğa yasalarını birbirinden ayırmayı dert edinen bir yaklaşımdır. Böyle bir ayrımı da doğayı mozaik üzerinden kurgulayarak yapmayı denerken; Yapısal Humecu yaklaşım, Lewis'in iddiaları geliştiren doğayı mozaik olmaktan çok yapı kavramı ile şekillendirmeyi deneyen bir yaklaşımdır. Böylece modern fizik açısından doğayı açıklama konusunda felsefi bir altyapı oluşturma noktasında Klasik Humecu yaklaşımdan daha fazla bilgi veren bir yaklaşım olarak görülür. Psillos aracılığıyla da Yapısal Humeculuk metafiziksel sağlamlık kazanmak adına doğal örüntü kavramını yapının içine yerleştirmeyi denemiş ve Yapısal Humecu yaklaşımı Yapısal Gerçekçilik kampına yanaştırmayı denemiştir. Böylece, klasik anlamda epistemolojik açıdan önem taşıyan Humecu yaklaşımı realist kanatta konumlandırma noktasında önemli bir yol almıştır. Tüm bu çalışmalar neticesinde, Yapısal Humecu yaklaşım, Klasik Humecu yaklaşıma nazaran modern fizik için kullanışlı argümantasyonlar sunan bir felsefi yaklaşım olduğu için savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Humeculuk, Düzenlilik, Doğa Yasaları, En İyi Sistem Hesabı, Yapısal Humeculuk, Doğal Örüntüler

Abstract

In The Context of Laws of Nature Structural Humeanism vs. Classical Humeanism

In the context of the laws of nature, philosophers of science have developed some views in order to adopt an attitude towards recurring events in nature. In this respect, it has been discussed whether there is any driving force underlying the regular behaviours and movements we encounter in nature, and two approaches have emerged as a result of the discussion: A view that there are certain driving forces or causal relations in the ground, and an opposing view that claims that there are no causal relations in the ground, but there are regularities in nature. Views such as the latter are generally described as the Humean view. Such views are also called regularity theories. Throughout this article, the statements referred to as regularity are characterised as the Humean view. Since the article will be centred on the Humean view, views such as the first view, such as dispositional essentialism or structural realism, are not the concern of this article. The article favours the Structural Humean approach over the classical Humean approach. The classical Humean approach is centred on the views of David Lewis and is concerned with distinguishing between laws of nature seen as accidental generalisations and regularities. While it tries to make such a distinction by constructing nature through a mosaic, the Structural Humean approach is an approach that develops Lewis's claims and tries to shape nature with the concept of structure rather than mosaic. Thus, it is seen as an approach that provides more information than the Classical Humean approach in terms of creating a philosophical infrastructure for explaining nature in terms of modern physics. Through Psillos, Structural Humeanism tried to place the concept of natural pattern into the structure in order to gain metaphysical solidity and tried to bring the Structural Humean approach closer to the Structural Realism camp. Thus, the classically epistemologically important Humean approach has made a significant progress in positioning it on the realist wing. As a result of all these studies, the Structural Humean approach has been defended as a philosophical approach that offers useful arguments for modern physics compared to the Classical Humean approach.

Keywords: Humeanism, Regularity, Laws of Nature, Best System Account, Structural Humeanism, Natural Patterns

Kaynakça

- Berenstain, N., & Ladyman, J. (2012). Ontic Structural Realism and Modality. E. Landry, & D. Rickles içinde, *Structural Realism: Structure, Object and Causality* (s. 149-168). Dordrecht: Springer. DOI: 10.1007/978-94-007-2579-9_8.
- Bird, A. (1998). *Philosophy of Science*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Büyükada, S. (2021). "Doğa Yasaları ve Bilimsel Özcülük Üzerine", *Felsefi Düşün-Akademik Felsefe Dergisi*, 2(17), 45- 67.
- Deniz, E. (2021). "Doğa Yasalarının Zorunluluğu Bağlamında İstidadı Özcülük", *Kutadgu Bilig: Felsefe Bilim Araştırmaları*, 0(44), 43- 63.
- French, S. (2014). *The Structure of The World Metaphysics and Representation*. Oxford: Oxford Univesity Pess.
- French, S., & McKenzie, K. (2012). Thinking Outside the (Tool)Box: Towards a More Productive Engagement Between Metaphysics and Philosophy of Physics. *The European Journal Analytic Philosophy*, 8, 42-59.
- Hume, David. (1999). *An Enquiry Concerning Human Understanding*. Editör Tom L. Beauchamp. Oxford: Oxford University Press.
- Hume, David. (2009). *A Treatise of Human Nature*. Auckland: The Floating Press.
- Lazorovici, D. (2020). Typical Humean worlds have no laws. Preprint, 1-27. https://www.researchgate.net/publication/342945975_Typical_Humean_worlds_have_no_laws.
- Ladyman, J., & Ross, D. (2007). *Every Thing must go: Metaphysics naturalised* (with J. Collier & D. Spurrett). Oxford: Oxford University Press.
- Lewis, D. (1973). *Counterfactuals*. Oxford: Blackwell.
- Lewis, D. (1983). "New Work for a Theory of Universals", *Australasian Journal of Philosophy* 61: 343–77.
- Lewis, D. (1986). *Philosophical Papers*, vol. II. Oxford: Oxford University Press.
- Lyre. (2009). "Must Structural Realism Cover the Special Sciences?" V. Karakostas and D. Dieks (eds.), *EPSA11 Perspectives and Foundational Problems in Philosophy of Science*, *The European Philosophy of Science Association Proceedings* 2, DOI 10.1007/978-3-319-01306-0__31.
- Lyre, H. (2010), "Humean Perspectives on Structural Realism", in F. Stadler (ed.), *The Present Situation in the Philosophy of Science*. Dordrecht: Springer: 381–97.
- Lyre. (2011). "Is Structural Underdetermination Possible?", In: *Synthese*, special issue "Theoretical Frameworks and Empirical Underdetermination".
- Psillos, S. (2002). *Causation and Explanation*. Montreal: McGill-Quenn's University Press.

Psillos, S. (2014). "Regularities, Natural Patterns and Laws of Nature", *Theoria* (79), 9-27. DOI: 10.1387/theoria.8991.

Rosenberg, A. (2014). *Bilim Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş* (Çev. İ. Yıldız). Ankara: Dipnot.

Wilson, A. (2020). *The Nature of Contingency -Quantum Physics as Modal Realism*. Oxford: Oxford University Press.